

MREŽA REGIONALNIH MUZEJEV NA PROSTEM

KOT DODATNA OBLIKA VAROVANJA NEPREMIČNE ETNOLOŠKE DEDIŠČINE

KOŽELJ ZVEZDA

Že pred 100 leti je Artur Hazelius osnoval pri Stockholmu na Švedskem prvi muzej na prostem, imenovan Skansen. Osnovni cilj tega projekta je bila predstavitev objektov ljudskega stavbarstva in vsakdajega življenja. V to obliko predstavitve ga je silil predvsem (zanj neustrezen!) muzeološki način predstavitve podeželske stanovanjske kulture in gospodarstva.

Po prvem razcvetu muzejev na prostem v 20. in 30. letih 20. stoletja, ki so sledili zgledu Skansa, lahko govorimo danes o drugem razcvetu: v zadnjih letih prihaja v neposredni zvezi z združevanjem Evrope do ponovne, kar presenetljive rasti nacionalne zavesti in z njo povezanim osnovanjem in širitvijo lokalnih ter regionalnih muzejev na prostem (dalje RMNP!)

Prvi pobudniki za postavitev nacionalnega MNP pri nas so bili muzealci etnologi že v 30. letih 20. stoletja. Do konkretnjših načrtov za MNP je prišlo šele po 2. svetovni vojni, vendar pa do uresničitve zastavljenega programa ni prišlo zaradi več razlogov; po drugi strani pa je bila tudi predstavitev objektov na neko izbrano lokacijo v nasprotju s splošno veljavnim in zakonsko opredeljenim načelom varovanja spomenikov 'in situ', na mestu samem.

V šestdesetih in na začetku sedemdesetih let je prišlo do desetih zametkov lokalnih MNP ob muzejih ali kulturnih spomenikih. Vanje je bilo prenešenih okoli trideset objektov.

Ti posamezni prenešeni objekti, ki jih ne moremo imenovati MNP v pravem pomenu besede, so bili sad nenačrtnega, naključnega in ljubiteljskega dela. Nastali so kot rezultat "gašenja" konservatorskih problemov s prenosom "odpisanih" spomeniških objektov, kjer jih okolica ni mogla ali pa znala vključiti v svojo celostno ponudbo.

Približno pred desetimi leti so se Zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine kadrovsko okrepili z etnologi konservatorji, ki so postali poglavitni pobudniki za postavitev MNP. To zamisel je še dodatno vzpodbudilo posvetovanje Slovenskega etnološkega društva o tej problematiki in samo zaskrbljujoče stanje ljudskega stavbarstva.

Koncem 80. let smo v marsičem zblížali muzeološka in konservatorska stališča glede potrditve smotrnosti in potrebe dodatnega varstva v MNP na osnovi široko strokovno zasnovanega programa. Ob pobudi Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj za postavitev centralnega MNP pri gradu Krumperk, je bil izdelan tudi elaborat, v katerem je jedro seznam objektov ljudskega stavbarstva, ki jih lahko prenesemo v MNP. To gradivo je bilo sestavljeno v sodelovanju vseh etnologov konservatorjev, s Slovenskim etnografskim muzejem in z Zavodom RS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Ta projekt imenovan "Nacionalni program

varovanja objektov ljudskega stavbarstva v centralnem MNP", je bil plod zbližanja muzejskih in konservatorskih stališč. Dopolnjuje se še z drugim gradivom, razumljivejše imenovanim "Nacionalni program varovanja ljudskega stavbarstva "in situ".

Še posebno po 14. dnevih Združenja evropskih muzejev na prostem v Rožnovu (ČSFR) v preteklem letu, smo se udeleženci posveta na osnovi izkušenj iz drugih dežel in ogleda tamkajšnjih primerov, zavzeli za postavitev regionalnih muzejev, ne pa centralnega, na nacionaknem nivoju. Zavedamo se, da bi RMNP najlažje in najprimerneje uresničili dve pomembni zahtevi:

- avtentičnost, kompleksnost postavitve
- prikaz tipike ljudskega stavbarstva

UTEMELJITEV PROJEKTA :

Poglavitni namen obstoja in delovanja MNP je bila težnja po ohranitvi in predstavitvi objektov in območij ljudskega stavbarstva (t.j. cilj konservatorske in muzjske dejavnosti) s poudarjeno pedagoško - vzgojno funkcijo. MNP mora prikazovati v čim izdatnejši meri življenje v preteklosti, še posebno gmotno in kar se da družbeno ter duhovno kulturo. Tu najdejo torišče raziskovalnega dela sledeče stroke: kmetijstvo (v najširšem smislu), etnologija (preučevanje načina življenja), zgodovina arhitekture in tehnike, še posebno pa šolstvo in turistična dejavnost.

Spominski muzej Rogatec. (foto: Vito Hazler, Arhiv Z RS VNKD)

V MNP se mora še izdatno izpostaviti ekološki vidik gospodarjenja in dejstvo, da ta oblika MNP predstavlja takorekoč edinega ohranjevalca in promotorja starih znanj in obrti. Predstavitev rokodelstva in obrti je povezana s samo postavitvijo objektov, pa tudi s predstavitvijo celotnega življenja v preteklosti. (Npr. obrti za osebne potrebe, gospodinjstvo, pa do obrti za delovanje gospodarske dejavnosti domačije.)

Za postavitev MNP so odločilnega pomena sredstva s strani javne porabe. Predvidevamo dokajšnjo tržno naravnost delovanja že oblikovanega MNP z iskanjem sponzorjev in s težnjo, da bi se v dobršni meri sam vzdrževal (npr. prodaja vstopnic, publikacij; izdelkov, ki se izdelujejo neposredno v MNP in v bližnji okolici; istržek od prireditev, gostinske dejavnosti itd.)

CILJI PROJEKTA :

Vsebinsko MNP najjasneje in najkrajše rečeno opredeljuje ugotovitev 4. generalne skupščine ICOM, sprejete 9. julija 1957:

"MNP obstajajo zato, da odbirajo, premeščajo in vzdržujejo na primerni lokaciji območja ali posamične objekte ljudskega stavbarstva z notranjo opremo. Skratka, predstavljajo značilnosti celotnega življenja v preteklosti; poselitev, poljedelstvo, rokodelsko dejavnost itd. izginjajočih kultur."

MNP sestojijo iz:

- prenešenih objektov
- na novo zgrajenih objektov (rekonstrukcija)
- objektov 'in situ'

Poznamo tipe MNP, ki so oblikovani izključno iz posameznih naštetih možnosti, obstajajo pa tudi kombinacije teh tipov (Npr. MNP sestojec iz prenešenih objektov in objektov 'in situ').

Pri snovanju novih MNP se upošteva:

- geografsko
- časovno
- družbeno izhodišče

Le poredkoma "graditelji" zagovarjajo le eno izhodišče, v praksi praviloma izvajajo kompleksnejši pristop.

Poleg "klasičnega" tipa MNP in "eco" muzeja, pri katerem je v ospredju povdarek na statični predstavitvi nekaterih starejših poljedeljskih kultur, se v svetu vedno bolj uveljavlja tip muzeja, imenovan "živeča zgodovinska kmetija". Pri predstavitvi vsebine MNP se zavzemamo za ta koncept.

Cilj projekta: oblikovanje mreže RMNP pri nas in vključitev v evropsko mrežo MNP (nadrnacionalni pomen!).

Pomanjkanje mreže MNP omogoča Slovencem edinstveno priložnost - oblikovanje mreže RMNP, ki jo lahko s pomočjo konsultantov iz tujine, ki so nam ponudili pomoč v obliki nasvetov, izvedemo s še večjo stokovno težo.

KRITERIJI ZA IZBOR LOKACIJ IN OBJEKTOV :

Pri izdelavi koncepta mreže RMNP, predstavlja osnovni problem izbor lokacij in objektov, zato še posebno izpostavljam:

Kriteriji za izbor lokacij:

- velikost prostega zemljišča z velikostjo ok. 20 ha
- zaprtost območja (Npr. dolina brez neprimerne poselitve in infrastrukturnih objektov; vendar je po drugi strani njihova bližina zaželena!)
- konfiguracija tal, ki ustreza tipu predstavljenih objektov in domačij
- lega v KP, RP, NP, SP, US, SC; oziroma pri primernih posamičnih S ali Z, t. j. obstoječih objektih, ki lahko bogatijo celostno predstavitev MNP (Npr. grad, reka, jama itd.)
- pripravljenost, pomoč neposrednega okolja (po postavitvi in delovanju MNP)

Kriteriji za izbor objektov:

Izbor objektov za "čisti" prenos v MNP moramo obravnavati v kontekstu varovanja objektov 'in situ'. Kratko rečeno: oba seznama se morata organsko dopolnjevati. Po izbranih merilih (avtorsko - razvojno, tipološko, zgodovinsko - pričevalno, kulturno - civilizacijsko in prostorsko), bi morala ta dva "seznama" predstavljati optimalno mrežo izbranih objektov in območij. Skratka, le - ti morajo predstavljati ključne objekte izbranega tipa, predstavnikov določene poklicne in družbene skupine, pogojenega z določenim načinom gospodarjenja v izbranem prostorskem, časovnem in družbenem prezezu.

Kriterije je potrebno podrobno določiti še posebno zato, ker je bilo v preteklosti storjenih preveč napak pri njihovem izboru. Po drugi strani pa že obstaja proti pričakovanju veliko število ponudb za nove lokacije, kar zahteva čim doslednejše upoštevanje predstavljenih meril.

Kot dodatno gradivo za izbor lokacij si lahko predložimo še sledeče priloge:

- območje delovanja regionalnih ZVNKD - prikaz slovenskih etnoloških območij - 3 karte, ki prikazujejo pisanost regionalne stavbne tipike na Slovenskem. Njihovi avtorji so dr. Anton Melik, dr. Ivan Sedej in dr. Tone Cevc, ki je povzel okvirno tipologijo po biologih!

Tu najdemo razpon od štirih generalnih etnoloških območij, pa do stavbne tipologije dr. Sedeja, ki je "izluščil" kar 17 različnih stavbnih tipov. Zavzemamo se za postavitev od 7 do 14 RMNP vseh vrst, ne samo prenešenih, ampk tudi MNP 'in situ', oziroma njihovih kombinacij. Dokončno število lokacij bo seveda rezultat poglobljenega strokovnega izbora.

PREDLOG POTEKA DELA :

Potek dela bomo razdelili v tri faze:

1. Izdelava koncepta mreže RMNP

Izbor lokacij
Izbor objektov in interiorov
Izdelava idejnih študij ureditve

2. Priprava investicijske in tehnično tehnološke dokumentacije za izbrane rešitve

3. Izvedba projekta

Prenos objektov
Izpolnitev z izbrano vsebino
Delovanje MNP

Delo bo potekalo po prioriteti glede na prisotnost vseh potrebnih in ustreznih kriterijev ter gradiv!

Nosilec 1. faze:

Z RS VNKD (Strokovni koordinator)
Slovenski etnografski muzej
regionalni zavodi
projektantske organizacije

Nosilec 2. faze:

regionalni zavodi
muzeji
projektantske organizacije

Nosilec 3. faze:

regionalni zavodi
muzeji
izvajalci postavitve in delovanja MNP

Prizadevamo si, da bi bili upravljalci MNP posebne organizacije. Idealno bi bilo, če bi jih vodili lokalni odbori, oz. posamezniki, ki so bili njihovi idejni in dejanski nosilci!

V petih letih kontinuiranega dela naj bi končali 1 MNP (približno 20 objektov). Do leta 2000 naj bi začeli z delom na vseh načrtovanih lokacijah.